

S Rostislavem Šváchou o přísnosti českých architektů, morálce, betonu a památkářích

Author: Petr Bým | Published: 15.10.2013

Pojďme se podívat na současnou českou architekturu a stavitelství. Nejdříve z hlediska kvantity - jak hodně se vlastně dnes staví?

Myslím, že k přesné odpovědi by byl zapotřebí dost důkladný průzkum a ten k dispozici není. Ale tak odhadem - v naší nedávné minulosti se nejspíš nejvíce stavělo v období před I. světovou válkou. Pozdní Rakousko-Uhersko, to byla pro české stavitelství doba největšího rozmachu jak co do kvantity, tak i kvality. Hodně se stavělo i v období 1948 - 1989. Platilo to hlavně pro byty, režim si dal za úkol vyřešit bytovou otázku. To se sice nepodařilo, ale postavilo se toho tehdy opravdu hodně, ovšem často v nepříliš vysoké kvalitě, To ovšem byly jiné časy a především zcela jiná organizace výstavby - víceméně jediným zadavatelem byl stát. Dnes je tomu naopak. Po roce 1989 se u nás výstavba zprivatizovala, dnes v ní jednoznačně převládá soukromý sektor, privátní stavebník.

Ano, často se konstatuje, že veřejných staveb u nás poslední dobou mnoho nevzniká.

Je to tak. Tady v současnosti takřka úplně chybí stavby, které by reprezentovaly stát. Je to ostuda. Za dvacet let jsme se nezmohli na víc než Národní technickou knihovnu v Praze a dva univerzitní kampusy v Brně. Celkově je to hrozná bída, stát jako by nedovedl vytvářet si novou architekturou svůj „image“, na rozdíl třeba od skandinávských států nebo Francie.

A teď k té kvalitě.

Musíte vždy srovnávat s předchozí dobou. V takovém porovnání je soudobá česká architektura rozhodně pestřejší, ta už vzpomínaná „privatizace“ zákonitě přinesla velkou rozmanitost vkusů i stylů. Naše současná architektura má také k dispozici lepší technologie. A reaguje pohotověji na podněty ze světa. Tady je ale

asi třeba říct i to, že třeba oproti 60. létům minulého století její mezinárodní renomé není tak oslnivé. Úspěch Ještědu či budovy londýnského velvyslanectví byl opravdu světový, takové či takto oceňované stavby dnes nemáme. Neměla je ostatně ani I. republika.

Čekal jsem, že budete mluvit hlavně o té vaší „přísnosti“? (R. Švácha je autorem souborné publikace „Česká architektura a její přísnost: padesát staveb 1989 - 2004“, díla hojně citovaného a v oblasti dějin architektury svým záběrem u nás unikátního - pozn.red.)

Ale ta přísnost, to není můj výmysl. Já jen tvrdím, že česká architektura se od jiných odlišuje velkou mírou sebekontroly. U nás je už po celé XX. století zvykem architekturu brát jako projev morálky. Myslím ovšem na architekturu té nejvyšší úrovně. A v umění - když začnete mluvit o pojmech, jako jsou morálka a etika - to znamená zpřísnění formy. Stavba se u nás považuje za výraz morálního postoje architekta. To platí i pro dobu postsametovou.

Vysoké morální standardy české architektury mohou působit tak trochu tragikomicky. Z celého XX. století český národ celých 69 let prožil v nějakém „područí“ - habsburském, nacistickém, komunistickém. A projevoval přitom spíše než vysoké morální kvality životní realismus a pragmatismus, což nám nakonec umožnilo to všechno docela slušně a lépe než jiní přežít - nahlíženo z materiálního hlediska.

Architektura má ale ukazovat to lepší z národa - to si opravdu myslím. Ona má i vychovávat, má nést nějaký pedagogický náboj, a naopak by neměla být jen otrockým odrazem národní povahy. A mimochodem - nebuďte na nás tak přísný. Třeba za II. světovou válku naše vysvědčení není tak špatné, míra kolaborace byla v porovnání s jinými zeměmi spíše menší.

Vlastně říkáte, že architektura by měla tak trochu vychovávat a měnit a nebýt jen prostou reflexí společenských poměrů. To už tady ale bylo. Třeba v podobě těch - hodně eufemicky řečeno - problematických levicových tezí o „bytových kombinátech“ či „kolektivním bydlení“. Reakce uživatelů byla jednoznačně odmítavá.

Ve vývoji moderní architektury opravdu najdete i takové extrémní postoje. Třeba pro některé kubisty byl rozhodující postoj a názor architekta, zatímco přání a požadavky klienta, uživatele, považovali kubističtí architekti za nepodstatné. Nicméně takový „solipsismus“ není pro architektonickou tvorbu příliš typický. Ale zase na druhou stranu - právě radikální levicové postoje dovedly český funkcionalismus k těm

vyhraněným polohám, které na něm dnes oceňujeme.

„Přísnost“ se také docela dobře rýmuje s pojmy jako střídmost, skromnost, strohost a neokázalost. Trochu to připomíná nějaké kalvínské kázání!

No ano, o tom se hodně mluví. Hrdinou tohohle vyprávění je Le Corbusier, jakýsi otec této vývojové větve či tendence architektury - on skutečně vyrostl v kalvínské rodině. I proto se inspirace „přísné“ architektury touto až extrémní formou protestantismu nabízí. Já bych ale před takovými paralelami trochu varoval. Podobně se na stavby a architekturu vůbec dívali i jezuité, tedy katolíci. Třeba pražské Klementinum vyvolalo v římském ústředí jezuitského řádu doslova zuřivost právě pro jeho okázalost.

Naši architekti nám nabízejí přísnost, strohost, střídmost, ovšem uživatelé jejich produktů takřka nepochybně preferují vlídnost, pohodlí, přátelské prostředí a také krásu a v neposlední řadě i přepych. Není v tom rozpor?

Asi trochu ano, ale když je architekt dobrý, tak ten rozpor nemusí být tak velký.

Nejvíce oceňovanou stavbou naší současnosti je nejspíš Národní technická knihovna a chválu sklidila i nedaleká nová budova fakulty architektury ČVUT. Uživatelům nabízejí hlavně beton v exteriéru i interiéru, pak sklo, kov a přiznané technologické prvky. Podařilo se tady ten rozpor překonat? NTK nemá ani okna.

Ano, snad ta knihovna nemusela být vůči okolí tak uzavřená, člověk by měl vždy vědět, kde je a jaké je venku počasí. Jinak bych ale řekl, že v interiérech právě ten beton a technologická vedení vytvořily prostředí příjemné a přívětivé. A všiml jsem si, že lidé tu budovu rádi užívají. Myslím, že NTK funguje výborně.

A co nová fakulta architektury? Zažil jsem tam exkurzi, při níž mladá architektka v jejích podzemních garážích prohlásila: Tak tady je to nejhezčí!

Ano, dám vám za pravdu, není to nejvlídnější a nejprívětivější stavba. Její autorka, architektka Alena Šrámková, ovšem říká, že škola tu není pro zábavu. Učení, studium, to je tvrdá a perná práce - a s tím se cele ztotožňuji. Ta stavba tady prostě není pro zábavu rozverných studentů. Setkal jsem se s kritikou té budovy i ze strany architektů. Prý by to navrhli jinak a líp. A já jim vždycky říkám: proč ses nepřihlásil do soutěže? Ony oba ty projekty vyhrály ve veřejné soutěži. To je pro architekta nepochybně nejčistší a nejlegitimnější cesta, jak se dostat k zakázce. V obou případech rozhodovala vysoce kompetentní porota. Ty projekty byly prostě nejlepší.

Víte, leckdo tvrdí, že v tom našem malém rybníku panují taková nepsaná souručenství, malé domů, nikdo si nikoho nechce rozházet, proto tu vládne jakási kolegalita zavánějící protekcí a podobně. Jaké jsou vaše zkušenosti v tomto směru?

Tyto hlasy jsou do značné míry pravdivé. Naše poměry jsou opravdu „malé“ a v architektuře a výstavbě to ještě zhoršují různé klientelistické mechanismy a vazby, o jejichž existenci nemám žádné pochyby. Když se ale vrátím ke zmíněným soutěžím - právě ony nabízejí průhledný a férový mechanismus pro výběr nejlepšího projektu. Tady kolegalita a protekce nezmůže skoro nic.

Zpátky ke stavbám. Vidím, že naše architektura už překonala dokonce i Komenského tezi o škole hrou. Není ale té přísnosti a betonu přece jen trochu moc?

Víte, u nás vznikla proti betonu nezasloužená averze. Asi je to vinou panelové architektury. Lidé si pro přemíru tohoto typu výstavby neuvědomují, že beton může být i velmi krásný materiál. Je to vlastně materiál přírodní a dokáže být stejně příjemný jako dřevo či kámen. Myslím, že až zmizí ta šed' panelových sídlišť - a to už se v široké míře děje -, vyvane i ten odpor vůči betonu. Masové zateplování panelových domů (a bohužel nejen jich) však povede k tomu, že místo „betonové džungle“ budeme brzy žít v džungli z obarveného polystyrenu.

Když necháte lidem vybrat si mezi betonem, kamenem a dřevem, co zvolí?

Dřevo.

Takže klient, uživatel, zákazník chce dřevo a odborníci, vy i architekti, mu místo toho ordinují beton. Kdo vlastně má rozhodovat o tom, co se postaví - a co my, řekněme laická veřejnost, tak či onak užíváme?

To je velmi složitý problém a lidé si s ním lámou hlavu přinejmenším od nástupu moderní architektury. Úzký okruh odborníků nebo lidové referendum? Ti první mají samozřejmě výhodu, že do toho více vidí, architektura je složitá disciplína, ale zase jim hrozí odbornická slepota. Já sám se jí obávám. Osobně si myslím, že by hlas odborníků neměl být tím rozhodujícím.

Takže?

Máme zastupitelskou demokracii, tak ať rozhodují politici. Problém je ovšem v tom, že naši politici se o architekturu vůbec nezajímají. Jedinou výjimkou v tomto směru byl Václav Havel, ten dokonce na Hradě i stavěl - a zajímavě.

Možná to souvisí s tím, že architektura u nás není právě nejžhavějším veřejným a mediálním tématem. Kromě kauzy Kaplického Národní knihovny se nějaká viditelnější diskuse o kvalitách a úkolech soudobé architektury zatím nekonala.

Navíc tu diskusi média zpackala. Kdo projekt kritizoval, byl ihned podle nich zpátečník, konzervatívec a staromilec. Proto se nakonec odborníci do té debaty vůbec nezapojili. A proto se také vůbec nemluvilo třeba o plánovaném umístění knihovny. Je to zarážející, Praha má pro takový účel nepochybně hodně lepších parcel, Letná je pro takový projekt vysloveně nevhodná. Ale jinak bych tu veřejnou diskusi a vůbec informovanost o architektuře u nás neviděl tak černě. Proti stavu před rokem 1989 pozoruji úžasné zlepšení. A posuny k vyšší kvalitě jsou patrné i ve srovnání s 90. léty minulého století. Například Adam Gebrian dělá v tomto ohledu velmi záslužnou práci, jsem Lidovkám moc vděčný, že mu dávají prostor.

Ona vlastně jedna veřejná debata proběhla úplně nedávno - mám na mysli Květinový dům (projekt společnosti Flow East, který má nahradit dům č. 47 na rohu Opletalovy ulice a Václavského náměstí - pozn. red.).

To je úplná pohroma. Členové magistrátní komise, kteří se měli zamyslet nad architektonickou a možná hlavně urbanistickou kvalitou stávajícího domu, takové úvahy úplně smetli ze stolu a tak zůstala jen jakási diskuse nad tím novým projektem. To byla velká chyba. Navíc ten Květinový dům ani nepřináší žádnou novou hodnotu. Naopak - tím, že bylo to nároží při pozdější přestavbě zbaveno věžičky, zklidnil se celý průhled náměstím směrem k Národnímu muzeu. A dnes se tam ta problematická vysunutá věžička zase má objevit. Ještě k tomu jde jen o opakování nápadu, který známe z dolního konce náměstí, z budovy paláce Euro.

Jen jestli vy, pane profesore, nejste taky konzervativní staromilec!

Ale jistě, jsem. Podívejte se, česká města v podstatě rezignovala na svůj urbanismus. V drtivé většině nemají žádnou vizi rozvoje, takže ten v současnosti určují především aktivity developerů. Památkáři jsou jediní, kteří nějaký program a vizi mají - v historických městských částech prostě nechtějí nic měnit. Já s nimi sympatizuji. Jejich představy jsou možná pro někoho konzervativní, ale zatím tady k nim neexistuje žádná alternativa. Snad se jí dočkáme v Metropolitním plánu pro Prahu - uvidíme!

Foto: NG, Helika, Sekyra Group, A69

15.10.2013 08:00, Petr Bým